

1 | *Geboren verleider*

Silvio Berlusconi is alleen thuis. Hij slentert door de tuin in het midden van zijn honderd hectare grote landgoed, niet ver van de stallen en de landingsplaats voor zijn helikopter.

Het is hoogzomer en hij wandelt met de handen in de zakken over een pad met aan weerszijden bomen. Het leidt naar zijn achttiende-eeuwse landhuis met zeventig kamers. Als we de enorme villa naderen, word het voetpad geflankeerd door strak geknipte struiken en terracotta potten met geraniums. De met gras begroeide laan loopt onder een stenen boog door naar een uitgestrekte tuin met een zorgvuldig gemaaid gazon en bedjes rode azalea's. Dan opnieuw een aaneenschakeling van tuinen en geraniums en citroenbomen en struiken, allemaal even onberispelijk.

Niet ver van het huis houdt de 79-jarige miljardair halt. Hij glimlacht, een beetje schaapachtig zelfs, met de onpretentieuze charme en hoffelijkheid waarmee hij zijn gasten weet te ontwapenen, zeker diegenen die een flamboyante playboy hadden verwacht. Hij lacht breed met het empathisch vermogen waarmee hij aan de macht is gekomen, en waarmee hij er de afgelopen vijftientig jaar in is geslaagd om van een mediamagnaat en een van de rijkste mannen ter wereld zowel de langst zittende als zonder twijfel de meest controversiële premier van Italië te worden.

'Dit,' zegt de man die het Italiaanse leven tientallen jaren heeft bepaald, 'is het belangrijkste thuis van mijn bestaan.'

Ondanks het warme weer draagt Berlusconi een lichte zwarte trui, een donkerblauwe blazer en een katoenen trainingsbroek. Terwijl hij loopt en praat over het belang van dit bezit voor hem, waarbij hij vertelt dat hij alle belangrijke beslissingen in zijn leven hier heeft genomen, knerpt het

grind onder de hoge zwarte Hogan-sneakers. Neoklassieke standbeelden op marmeren sokkels zijn zo ver het oog reikt te zien en kijken in de verte over de muren van de tuin.

Eigenlijk zijn deze tuinen meer dan onberispelijk. Overal orde, orde en perfectie. Alles is bijna te perfect. Het grote, oude landhuis ligt op het Milanese platteland in het Lombardische dorpje Arcore. Het heet Villa San Martino en is gebouwd in de vroege achttiende eeuw op de fundering van een benedictijnenabdij uit de twaalfde eeuw. Berlusconi kocht het in de jaren zeventig en voorzag het in de jaren tachtig van nieuwe luister. Het was op dat moment het neusje van de zalm. Hij liet meer gadgets aanbrengen dan in een James Bond-film, en een stal vol renpaarden, een landingsplek voor zijn helikopter en zelfs een privévoetbalveld. Het huis is smaakvol ingericht, hoewel misschien met iets te veel wandtapijten en oude meesters. Iedere hoek is een potpourri van oud en nieuw met jaren-tachtigesthetiek, een mode waarbij op dat moment een klasse van nouveau-riche-miljardairs zelfs renaissanceschilderijen combineerde met de laatmoderne stijl. Het resultaat was dat in de jaren tachtig veel architecten en interieurontwerpers uit Milaan en omgeving behoorlijk snel behoorlijk rijk werden.

Berlusconi wandelt nu op zijn gemak naar het grote gebouw. Hij is ontspannen en trots op zijn huis en ook op de tuin, want hij weet dat de waardering voor een Italiaanse villa vaak juist daar begint: buiten in de tuin.

‘Dit is het belangrijkste thuis van mijn bestaan,’ herhaalt een glimlachende Silvio Berlusconi. En het bestaan betekent voor Berlusconi altijd publiek en privé, waarbij die twee vaak in elkaar overlopen, elkaar overlappen op een manier die soms schandalen tot gevolg heeft, maar dat hem ook altijd via een of andere weg laat terugkeren naar dit landhuis in de omgeving van Milaan: Villa San Martino in het Lombardische dorpje Arcore.

Nu heeft Berlusconi het over het eerste bezoek van Michail Gorbatsjov aan Arcore in 1993, en de middag en avond die ze samen hebben doorgebracht. ‘Het was een erg prettige, inspirerende dag samen,’ vertelt

Berlusconi. ‘Michail Gorbatsjov kwam samen met zijn vrouw Raisa, en mijn vrouw Veronica hield haar gezelschap. Hij wilde met een belangrijke Italiaanse zakenman praten over economie, over de markteconomie. Hij stelde heel veel vragen, over de economie en over de financiële markten. Toen, om vijf uur ’s middags, gingen we theedrinken, waarna hij eigenlijk weg zou gaan. Maar toen we naar de deur liepen om afscheid te nemen, zei hij tegen me: ‘Maar Silvio, er is nog iets wat ik niet begrijp. Welk ministerie, of welk instituut, bepaalt de prijzen van de producten?’

Ik vroeg hem die vraag te herhalen, en dat deed hij: ‘Welk instituut bepaalt de prijzen?’ Toen zei ik: ‘Michail, alsjeblieft, blijf nog even. Blijf eten. We hebben nog veel te bepraten.’ We praatten en praatten, en een paar glazen uitstekende Rosso di Montepulciano maakten de tongen een beetje losser. Ik legde uit hoe in het Westen de markt de prijzen bepaalt, niet een overheidsinstantie. En het was ongelooflijk leuk om de werking van de markteconomie aan Michail Gorbatsjov uit te leggen. Hij leek ons samenzijn in ieder geval wel op prijs te stellen.’

Dan beschrijft Berlusconi de bezoeken van zijn vriend Vladimir Poetin aan Arcore, en wijst de kamer aan waar Poetin de laatste keer heeft geslapen. Deze of gene bezoeker zou het vergeven worden als hij zich zou afvragen in welke kamer de vermeende bungabunga-feestjes zich hebben afgespeeld, de wilde partijtjes die Italië voor gek zetten en waardoor Berlusconi diep werd vernederd toen het schandaal in 2010-2011 aan het licht kwam, midden in de ergste financiële crisis die Europa ooit had getroffen.

Arcore. In het leven van Silvio Berlusconi is deze Italiaanse villa veel meer dan alleen de plaats waar Michail Gorbatsjov en Vladimir Poetin op bezoek zijn geweest, of de beruchte Ruby Rubacuori (‘Ruby de Hartendief’). Het is zijn residentie, zijn toevluchtsoord, zijn commando-centrum, het hoofdkwartier van zijn opperbevel. Hier bedacht hij hoe hij zijn vastgoedimperium moest uitbouwen met satellietsteden, mede waardoor hij miljardair werd. Hier nam hij de beslissingen waardoor hij zich transformeerde tot een mediamagnaat met een televisie-imperium dat

half Europa omspande. Hier vond hij zijn commerciële televisie in Italië uit en vanuit hier werd hij in de jaren tachtig een pionier in de Europese televisiewereld. En het was hier, in deze delicate, een beetje al te nette zitkamers, eetkamers en barokke salons dat Berlusconi besloot voetbalclub AC Milan te kopen. En het was hier dat hij besloot de politiek in te gaan, een nieuwe landelijke partij op te richten en te lanceren, en dit was ook de plek van waaruit hij er begin 1994 in slaagde als rijke zakenman binnen negentig dagen het premierspluche te veroveren.

Arcore werd een Italiaanse versie van Camp David. Maar het werd later ook een bunker waar Berlusconi tot diep in de nacht sessies had met batterijen advocaten, straf- en civielrechtjuristen, privédetectives en hele legers adviseurs die hem bijstonden in een storm van meer dan zestig verschillende aanklachten en processen wegens corruptie, omkoping, belastingfraude en zelfs kinderprostitutie.

Arcore was Berlusconi's *Rosebud*, zijn kompas, zijn toetssteen. In zijn leven, in zaken, in de politiek en in kwesties rond liefde en familie. Het was hier in Arcore dat zijn eerste huwelijk tot een einde kwam, dit was de plek waar de vermeende bungabunga-feestjes plaatsvonden, dit was de plek waar hij na zijn veroordeling wegens belastingfraude een jaar lang woonde in quasi-gevangenschap met een quasi-avondklok, waarbij zijn paspoort was ingenomen door justitie en hij als taakstraf demente ouderen moest verzorgen. En het was ook hier dat hij begin 2015 zijn laatste politieke comeback voorbereidde. Het was hier in de familiekapel dat hij de as van zijn ouders en zijn zus begroef. Dit was de plek waar zijn zoon, schoondochter en kleinkinderen woonden. En hier nam hij op 76-jarige leeftijd een nieuwe vriendin van zo'n vijftig jaar jonger. Dat alles gebeurde hier. In Arcore.

Als we doorlopen, herinner ik me de allereerste keer dat ik bij Berlusconi in Arcore op bezoek kwam in de jaren tachtig, toen Tina Brown me vroeg een stuk te schrijven voor *Vanity Fair* over de 'nieuwe prinsen' van het Italiaanse kapitalisme die de 'ongekroonde koning van Italië' uitdaagden: Gianni Agnelli. Het waren de wilde, waanzinnige ja-

ren tachtig, waarin de helft van de wereldbevolking door de economische hausse en de opkomende middenklasse dronken was in een gouden tijdperk van nieuwverworven welvaart, zoals de yuppieklasse van Wall Street en de snelle bankiers van de Londense City, die in een constante juichstemming verkeerden. Ronald Reagan en Margaret Thatcher stonden aan het roer in de Verenigde Staten en Groot-Brittannië. In het Italië van de jaren tachtig was Berlusconi nog de selfmade man, de outsider, de nieuwkomer, vastgoedman en aankomend entertainment- en tv-magnaat, kersverse miljardair en hard op weg een van 's werelds rijkste mannen te worden. In die tijd zorgde Berlusconi voor een ongebruikelijk gevoel van ongemak binnen de Italiaanse haute finance, want door zijn volkse stijl van koopmanschap was hij ongelooflijk populair en door zijn fortuinlijke tv-avonturen was hij rijker dan de erfgenaam van het oude geld van Fiat, de kosmopolitische en fijnbesnaarde playboy-industrieel Gianni Agnelli.

De ontmoeting met Silvio Berlusconi in de jaren tachtig in het landhuis in Arcore was als een reisje naar een rijkeluis-Disneyland. Het was alles wat je je maar kon wensen. Het was pure schoonheid, perfectie, orde en, ja, ook hedonisme.

‘Dit is mijn binnenzwembad,’ glimlachte een trotse Silvio Berlusconi in 1989 tijdens een rondleiding door het huis. Hij was slank en fit in die tijd, droeg altijd zijn kenmerkende Brioni-pak met dubbele rij knopen, was altijd gebruind en straalde een aanstekelijke jongensachtige energie en enthousiasme uit. Hij wees naar een twee meter breed scherm dat hoog boven het zwembad was opgehangen. Waarom dat daar hing? ‘Op die manier,’ zei hij, ‘kan ik naar mijn eigen televisiezenders kijken, zelfs als ik rugslag doe.’

Hij straalde van trots toen hij de ‘fitness- en ontspanningsruimte’ vlak bij het zwembad liet zien, met een sauna, jacuzzi, een stoombad, een zaaltje om te trainen en, als pièce de résistance, een hoekje van licht Scandinavisch vurenhout met zachte banken en een muur met niet minder dan negen televisies in een soort boter-kaas-en-eierenpatroon, met op elk live een van Berlusconi's drie tv-zenders. Mijn gastheer wees vervolgens naar een

uitrolbaar laatje met genoeg knopjes om de muziek te regelen, speciale sfeerverlichting in te stellen of de butler te roepen. Zelfs de badkamer had nog een verrassing. Aan beide kanten ingebouwd in de spiegel waren mini-tv-schermpjes, 2 inch-schermpjes - technische hoogstandjes in de jaren tachtig, vóór de introductie van wifi, led en Apple. Berlusconi legde met een gelukzalige glimlach op zijn gezicht uit: 'Ik kan mijn zenders bekijken terwijl ik me aan het scheren ben, en zonder me te snijden.'

Vandaag de dag is er niet veel veranderd in Arcore, behalve de eigenaar dan, die bijna tachtig is. Hij heeft een alleszins bijzonder leven geleid en nu wordt hij in zijn geboorteland Italië door miljoenen gehaat en door miljoenen geliefd.

'Ik heb meer dan dertig jaar voornamelijk hier gewoond,' merkt hij op, terwijl hij over de lichtgrijze steen van de loggia aan de voorkant loopt. Hij stopt even bij de toegangspoort. Daar bevindt zich een gebeeldhouwd medaillon aan de muur. Het lijkt een familiewapen, maar het bevat een afbeelding van de heilige Martinus, de vierde-eeuwse bisschop van Tours wiens heiligdom in Frankrijk een beroemde halteplaats werd voor pelgrims op weg naar Santiago de Compostella in Spanje. De vroege benedictijner monniken kwamen naar Arcore en stichtten daar, bijna duizend jaar geleden, hun eerste klooster, dat de naam droeg van de heilige. De familiekapel van de Berlusconi's is het enige bouwwerk van de orde der benedictijnen dat nog over is en stamt uit de twaalfde eeuw.

Het in steen uitgesneden bas-reliëf dat Berlusconi nu beschrijft, toont de bisschop te paard, die met zijn zwaard zijn mantel in tweeën snijdt. De helft geeft hij aan een bedelaar die, hoewel het midden in de winter is, enkel in vossen is gekleed. Volgens de legende besefte Sint-Martinus, toen hij was opgeroepen voor militaire dienst, dat hij dat niet in overeenstemming kon brengen met zijn pas aangenomen geloof. Hij werd zo een van 's werelds eerste gewetensbezwaarden.

Berlusconi lacht zijn miljardairsglimlach en zonder een spoor van ironie vertelt hij het verhaal van de heilige. Op de met grind bedekte binnenplaats van Villa San Martino sterft het zomerlicht langzaam weg.

Maar Silvio Berlusconi is nog vol energie, warmbloedig, onvermoeibaar. Hij gaat een van een oneindig aantal opbergkamers binnen om wat te rommelen in de bergen memorabilia. Hij zoekt tussen figuurtjes met een heel groot hoofd met zijn gelaat, geeft commentaar bij familiefoto's en wijst naar planken met grote stapels foto's van hemzelf: Berlusconi met zijn moeder Rosa, Berlusconi met Barack Obama, Berlusconi met George H.W. Bush, Berlusconi met George W. Bush, Berlusconi met Tony Blair, Berlusconi met Bill Clinton, Berlusconi met Hillary Clinton, Berlusconi met koningin Elizabeth, en Berlusconi met paus Benedictus xvi.

Aan één kant over een rij kasten heen gelegd ligt een foto uit een andere tijd, verbleekt, vergeeld door de tijd, van een jonge Berlusconi gekleed als crooner op een cruiseschip, een knappe jongeman met een net jasje, een das en een strooien hoedje, uit volle borst zingend in een nachtclubmicrofoon uit de jaren vijftig.

'Dat ben ik!' zegt Berlusconi enthousiast. 'Dat is een foto van mij, zingend, toen ik zestien was. Zoals mijn moeder altijd zei: ik was altijd de knapste jongen van het strand.' En met die woorden loopt hij snel naar een andere kamer met relieken en trofeeën uit het verleden.

Plotseling is de lucht zwaar van nostalgie, hier in Villa San Martino. Berlusconi is zoals altijd de vriendelijke gids die je steeds weer voor zich wil innemen. Hij wil altijd wanhopig graag een goede show weggeven. Hij is een meedogenloze entertainer, een onbeschaamde verkoper, handelaar in dromen. Door de jaren heen is hij een Italiaanse Ronald Reagan geweest, met zijn jellybeans en warme vriendelijkheid, en ook een volkse Bill Clinton, die het Italiaanse equivalent van een hamburger weghapte, stemmers inpakte met zijn charisma en zijn charme, lagere belastingen en nog veel meer beloofde, op ruggen sloeg en baby's vasthield - een populist, zijn hele leven en zijn hele politieke carrière lang. 'Ons doel is om onze klanten gelukkig te maken!' lijkt zijn slogan te zijn. Maar door de jaren heen was hij ook de langst zittende Europese regeringsleider, een man die getuige was van een aaneenschakeling van rampzalige gebeurtenissen op wereldschaal, van het einde van de Koude Oorlog tot een brandend hete

oorlog tegen Saddam, van de Arabische Lente en de val van Muammar Khadafi tot de financiële crisis van 2011 die Europa deed schudden op zijn grondvesten en zijn geboorteland Italië aan de rand van de afgrond bracht.

Hoe lukte hem dat? Hoe wist deze selfmade man uit een arbeidersbuurt in Milaan een miljardair te worden van Europese allure, en een media-magnaat die erin slaagde drie keer tot premier te worden verkozen? Hoe kwam het dat deze voormalige crooner het lot van zijn land gedurende meer dan twintig jaar kon bepalen?

Berlusconi heeft zelf geen enkele moeite een verklaring te geven voor zijn succes. Geen enkele.

‘Ik ben,’ zegt hij met een knipoog en die kenmerkende brede Hollywood-lach, ‘een geboren verleider.’

Silvio Berlusconi grijnst opnieuw. Gezeten in zijn favoriete woonkamer, met een witte, marmeren fontein achter zich vlak buiten de erker, zet hij zijn levensstrategie uiteen waarmee hij voor elkaar krijgt wat hij wil.

‘Als mijn vijanden me ervan beschuldigen een geboren verleider te zijn, denken ze dat ze kritiek leveren,’ begint hij. ‘Maar ik sta altijd open voor anderen. Ik heb groot respect voor anderen, en ik probeer me altijd voor te stellen dat ik in hun schoenen sta. Dus als iemand bol is, word ik hol, en als iemand hol is, maak ik mezelf bol. Zo maak ik altijd persoonlijk contact, is er een chemie tussen mij en degene met wie ik te maken heb. Ze noemen het empathie, maar het is een soort empathie die ik vaak aanwend om mijn doelen te bereiken, om een oprechte, vriendelijke vorm van samenwerking te bereiken.’

De wens om mensen voor zich te winnen en het egobevestigende plezier dat het oplevert om een glimlach op het gezicht van anderen te toveren, lijken diep in Berlusconi's psyche verankerd te zijn. Wat voor kindertijd heeft deze hedonistische jonge charmeur voortgebracht? Misschien is het een verdedigingsmechanisme, misschien is het een manier om vooruit te komen, om van je charme je werk, een zakendeal, een bedrijf, een imperium te maken. Die behoefte mensen voor je winnen, vindingrijk te zijn, met je charme dingen gedaan te krijgen, is beter te begrijpen als je weet

hoe Berlusconi is geworden wie hij is: op de ouderwetse manier, als telg uit een familie uit de lagere middenklasse, die opgroeide met de ontberingen van Italië in oorlogstijd.

Berlusconi werd op 29 september 1936 geboren. Hij was de zoon van Luigi, een bankbediende die zich zou opwerken tot manager, en Rosa, een huisvrouw die later aan het werk zou gaan als secretaresse bij de Milanese bandenfabrikant Pirelli. Het gezin Berlusconi woonde in een klein appartement in een Milanese wijk, bijgenaamd 'Isola', die niet al te best bekendstond. Het 'Eiland' was een soort niemandsland, gelegen bij een voetgangersbrug over de spoorweg tussen de rotzooi van de twee grootste stations van Milaan, Porta Garibaldi en Stazione Centrale. In 1943 werd Silvio's zus Antonietta geboren en na de oorlog, in 1949, zijn broertje Paolo.

'Het was een levendige buurt, wat arbeidersklasse, wat lagere middenklasse, een beetje ruig,' vertelt Fedele Confalonieri, een van Berlusconi's jeugd vrienden: 'Er was geen sprake van echt georganiseerde misdaad, maar er waren genoeg jongens die problemen maakten. Het was een rauwe buurt. Ik weet het nog goed, want ik ben geboren in dezelfde straat als Berlusconi, in de Via Volturmo. Grappig genoeg was het appartement van de Berlusconi's in een gebouw recht tegenover het plaatselijke partijkantoor van de Communistische Partij.'

Confalonieri herinnert zich uit die tijd 'een soort algemeen geworden armoede', zeker na 1940, toen Mussolini aan Frankrijk en Groot-Brittannië de oorlog had verklaard en als loyale bondgenoot van Hitler-Duitsland deelnam aan de Tweede Wereldoorlog. Zowel Confalonieri als Berlusconi herinnert zich de bommentapijten op Milaan, de geallieerde bombardementen van fabrieken, kerken, scholen, kantoren en appartementengebouwen, waardoor veel families de stad ontvluchtten naar het omliggende platteland.

'Ik zal de geallieerde bombardementen van Milaan in 1943 nooit vergeten,' zegt Berlusconi. 'Ik was toen zes en half jaar oud, en ik weet nog dat op zekere dag zelfs de straat waar we woonden werd geraakt, de Via Volturmo. Toen besloten mijn vader en mijn moeder weg te gaan uit Milaan. Ze

namen ons mee naar een klein dorpje op het platteland met nog geen duizend inwoners, waar we gingen wonen. Het lag op ongeveer een uur ten noorden van de stad, niet ver van het Comomeer, op de weg naar Varese. Daar was ik veilig, want het was een agrarisch gebied en daar werd niet gebombardeerd. Mijn moeder had er familie, en we konden bij hen intrekken. We kregen twee kamers waar we konden slapen.’

Kort nadat het gezin Berlusconi uit Milaan was vertrokken, werd Mussolini in het voorjaar van 1943 afgezet. De Amerikanen landden op Sicilië en Italië tekende een geheime wapenstilstand met de geallieerden, waarin was opgenomen dat het de alliantie met Hitler zou verbreken en de kant van de geallieerden zou kiezen. De Duitsers reageerden hierop door Italië binnen te vallen, het land te bezetten en binnen de kortste keren te onderwerpen. De geallieerde bombardementen op het nu door de Duitsers bezette Milaan duurden dus voort.

‘In 1943 ging het allemaal heel snel,’ zegt Berlusconi, ‘en aangezien mijn vader tegen de fascistten was, kreeg hij van vrienden het advies Italië te verlaten en naar Zwitserland te gaan. Dus vluchtte hij over de grens naar Zwitserland en bleven wij achter in een of ander godvergeten gat, zonder mijn vader. Plotseling lag de hele last op mijn moeders schouders. Op dat moment forensde ze elke dag naar Milaan voor haar werk als secretaresse van de directeur-generaal van Pirelli. Vanwege de bombardementen was het gevaarlijk in Milaan.

Ik herinner het me nog als de dag van gisteren. Ze stond iedere ochtend om vijf uur op en liep de drie kilometer naar de bushalte. Daar nam ze de bus naar een station en nam de trein naar Milaan, waar ze een tram nam naar haar werk. Op vijf uur ’s middags was ze klaar en reisde ze weer terug naar het dorp. Ik wachtte haar altijd op bij de bushalte. Ik was echt bedroefd als ze ’s ochtends wegging, en ik weet nog dat ze me altijd een afscheidskus gaf.’

Als Berlusconi dit vertelt, begint hij nerveus met zijn linkervoet op de grond te tikken. Berlusconi vertelt dat hij niet alleen met zijn moeder woonde tijdens de oorlog. Het Lombardische plaatsje Oltrona di San

Mamette, waar ze onderdak hadden gekregen, lag op een kilometer of 40 ten noordwesten van de stad. ‘Er waren ook mijn twee grootouders, de vader van mijn moeder en de moeder van mijn vader. Dus eigenlijk moest mijn moeder voor vijf mensen zorgen, en heel veel voedsel was er niet.’

Zoals veel kinderen in het door oorlog getroffen Italië hielp ook Silvio een handje in het gezin. Hij rooide na school aardappelen of deed andere klusjes voor een habbekrats. Soms was hij het die de maaltijd binnenbracht; in dit gebied van melkveehouders bestond die maaltijd vaak uit yoghurt of melk, vermengd met polenta of stukken brood.

‘In die tijd,’ vertelt Berlusconi, ‘hielp ik elke avond de koeien melken bij een boerderij in de buurt. Dat duurde een uur of anderhalf, misschien twee, en als betaling kreeg ik een klein metalen emmertje met iets wat zij *cajada* noemden, een soort dikke, yoghurtachtige substantie. Als ik dan ’s avonds terugliep, slingerde ik het emmertje 360 graden in het rond, voor de lol, op zo’n manier dat door de middelpuntvliedende kracht de yoghurt er niet uit lekte. Maar ik weet nog dat ik één keer een paar vriendjes tegenkwam op de terugweg. Ik wilde indruk maken met dat emmertje en ze laten zien dat ik het in de rondte kon slingeren zonder dat er iets uit liep. Maar iemand pakte me bij mijn elleboog en alles viel op de grond. Toen ik die avond thuiskwam, werd mijn moeder erg boos, want er was verder niets te eten.’

Hoewel het dorp op veertig kilometer van Milaan lag, kon Silvio iedere nacht achter de velden en valleien de verre stad zien branden, waarbij vanaf het platteland duidelijk te zien was dat hele wijken na een bombardement in vlammen opgingen.

Dit zeer reële, fysieke gevaar verklaart ook waarom de Berlusconi’s zo bezorgd waren om Rosa, die elke dag op en neer ging naar haar werk als secretaresse in de door oorlog gehavende stad. Rosa Berlusconi was echter in alle opzichten een vrouw met een sterk karakter, even halsstarrig als haar zoon later zou blijken te zijn, en soms zelfs moedig. Een verhaal over zijn moeder dat Berlusconi nog duidelijk voor de geest staat, werd tijdens een staatsbezoek aan Israël in 2010 zelfs door premier Benjamin

Netanyahu in de Knesset naverteld. Het ging over het lot van de Italiaanse Joden, in dit geval over één bepaald tienermeisje in Milaan.

Tijdens de laatste twee oorlogsjaren waren Mussolini's beruchte rasenwetten uit 1938 nog van kracht, en nu de Duitsers een groot deel van Italië hadden bezet, werden duizenden Joden opgepakt en naar de Duitse concentratiekampen gedeporteerd.

Berlusconi was tot tranen geroerd toen premier Netanyahu zijn lof uitsprak over de moeder die Rosa, de moeder van de Italiaanse bewindsman, tijdens de Tweede Wereldoorlog had getoond toen ze zag dat een Duitse politieman probeerde een Joods meisje te arresteren in de forensentrein naar Milaan.

‘Mijn moeder nam elke ochtend dezelfde trein, net als heel veel andere forensen, dus de passagiers kenden elkaar zo’n beetje van gezicht,’ vertelt Berlusconi. ‘Bij een bepaalde halte stapte een Duitse politieagent met een geweer in. Hij zag het jonge meisje en zei: “Ah, daar ben je! Ik ben al een tijdje naar je op zoek. Meekomen!” Het was duidelijk dat het meisje Joods was en dat, als ze met de Duitse agent mee zou gaan, ze bijna zeker naar een concentratiekamp zou worden gestuurd. Mijn moeder was toen al een paar maanden zwanger van mijn zusje, maar ze stond op en zei tegen de politieman: “Nee, laat haar met rust. Doe maar net alsof je haar niet hebt gezien.” De Duitser zei tegen mijn moeder dat ze haar mond moest houden. “Ga zitten of ik schiet,” zei hij tegen haar. Maar mijn moeder bleef staan en zei: “Oké, doe maar, schiet me maar dood, Maar kijk eens om je heen, kijk eens hoe de mensen kijken. Schiet me maar dood, maar ik beloof je dat je deze trein niet levend uit komt.” Alle passagiers stonden op en omsingelden de Duitse agent. Hij keek om en begreep dat als hij op mijn moeder zou schieten, hij ver in de minderheid zou zijn en het onderspit zou delven. Dus hij stapte uit en het meisje was gered.’

Netanyahu vertelde het verhaal in het Israëliëse parlement en voegde daaraan toe: ‘Door voor haar op te komen redde de Italiaanse vrouw dit Joodse meisje, en, al was het maar voor een ogenblik, liet ze een menselijk straaltje licht en moed doordringen in de diepe duisternis waarvan

Europa was doortrokken. Die moedige vrouw heette Rosa, en een van haar zonen heet Silvio Berlusconi.'

Wanneer hij klaar is met het relaas, haalt Berlusconi diep adem en zwijgt een kort moment. Hij lijkt op een of andere manier getroost door deze jeugdherinneringen aan Italië in oorlogstijd, bijna alsof erover praten een vorm van therapie voor hem is. Hij spreekt met gedrevenheid, met een zekere passie.

'Mijn moeder was een inspiratie voor me, maar ik miste mijn vader erg,' zegt hij. 'We voelden allemaal zijn afwezigheid tijdens de oorlog. Gedurende de volle drie jaar dat we in het dorpje woonden, was hij weg. Ik herinner me dat mijn grootmoeder me elke zondagmorgen meenam naar een klein plattelandskerkje om naar de mis te gaan. Op een keer zag ik daar een man die een paar banken voor ons zat, van wie de nek en de kraag er, althans van achter, precies zo uitzagen als die van mijn vader. De volgende maand of daaromtrent zat ik met mijn grootmoeder vlak achter die man, en iedere keer dat ik hem zag huilde ik zachtjes omdat ik mijn vader zo miste. Na het einde van de oorlog kwamen veel Italianen die de Zwitserse grens over waren gevlucht weer terug. Maar mijn vader was een van de laatsten die terugkwamen. Ik herinner me nog dat ik elke dag rond zes uur naar de dichtstbijzijnde bushalte ging om naar de mensen te kijken die de bus uit kwamen. Maar mijn vader was nooit bij de passagiers die uitstapten, dus iedere avond liep ik huilend terug naar huis. Dit ging zo wekenlang door, tot hij op een avond eindelijk kwam. Hij stapte uit de bus en we omhelsden elkaar, en we vierden het met de hele familie. Mijn vader was thuis, eindelijk! Je kunt je voorstellen wat het voor een jongen van nauwelijks tien - zo oud was ik op dat moment - betekende om drie jaar, oorlogsjaren, van hem gescheiden te zijn.'

Het was inmiddels 1946 en de oorlog was voorbij, en daarmee ook de jaren van een geïmproiseerd bestaan op het platteland, van het bijeen-scharrelen van voedsel en het wachten op de hereniging van het gezin. De ervaring had de jonge Silvio echter doen beschikken over een sterk overlevingsinstinct, naast een zeker temperament.

‘Om eerlijk te zijn,’ vertelt Berlusconi, ‘mochten ze mij niet zo op het plattelandsschooltje waar ik zat. De plaatselijke kinderen vonden het maar niks, al die kinderen die uit de stad waren geëvacueerd, die hun plekken innamen en de hele tijd op zoek waren naar voedsel en zo meer. Er was een nogal ordinair gezegde in het dialect dat ze toen spraken: *Milanesi mangia fistun va fora di cujun*, wat zoveel betekent als ‘Milanesi, ga terug naar huis!’ Er was één pestkop die mij de hele tijd moest hebben. Hij gooide me een keertje in de sneeuw, hij stuurde een keer zijn hond achter me aan, dat soort dingen. Ik heb het over de tweede klas van de lagere school. En ik herinner me een dag in juni, toen het heel erg onweerde, zo’n zomerse onweersbui. Het kwam werkelijk met bakken uit de hemel en het ging maar door. We waren in het dorp, dat onder aan een heuvel ligt. De school was op de heuvel, de kerk beneden. Er liepen maar twee smalle geplaveide straten vanaf de heuvel. Er was geen riool en geen waterafvoer, dus als het regende, kwam het regenwater als een stortvloed naar beneden, en dan raakte een gedeelte van het plein overstroomd. Hij schold me weer uit en deed heel naar, zoals altijd. Ik zal het nooit vergeten, want het was de eerste keer dat ik besloot terug te vechten, en de hele school stond om ons heen. Het was als het vuurgevecht bij de O.K. Corral. We vochten en worstelden, en de andere kinderen keken toe en juttten ons op, en uiteindelijk kreeg ik hem te pakken en duwde ik zijn hoofd onder water. Ik schreeuwde tegen hem: “Zeg dat nog eens, dat ik moet oprotten, als je durft! Als je durft! Begrepen? Geef je over!” Hij tikte af en gaf zich over, en ik liet hem gaan.’

Berlusconi gebaart nu als een mimespeler, speelt de scène uit alsof hij het hoofd van de pestkop onder water houdt. Voor het eerst tijdens het ophalen van zijn jeugdherinneringen licht Berlusconi’s gezicht op met die kenmerkende 1000-watt glimlach waarmee hij zijn overwinning claimt. ‘Vanaf dat moment,’ zegt een nu triomfantelijke Silvio Berlusconi, ‘en verder de rest van mijn leven, werd ik gezien als een leider.’

Toen Silvio’s familie na afloop van de oorlog eindelijk naar Milaan terugkeerde, besloten zijn ouders hem naar een katholieke school in de

buurt te sturen, die werd geleid door de salesianen. Voor veel gezinnen in het naoorlogse Italië was het niet ongebruikelijk het onderwijs van hun kind over te laten aan de salesiaanse geestelijken. Aristocratische en welgestelde ouders konden hun kinderen ook naar de jezuïeten brengen, maar als je niet die sociale status bezat of tot de verkeerde klasse behoorde, werden het de salesianen.

Van zijn twaalfde tot zijn negentiende volgde Silvio Berlusconi lessen op het salesiaanse Don Bosco-college in Milaan, op nog geen kilometer van de Via Volturmo waar hij woonde.

Giovanni Melchiorre Bosco was een negentiende-eeuwse rooms-katholieke geestelijke die bekendstaat onder de naam Don Bosco. Hij was in de eerste plaats een onderwijsman en schrijver die een groot deel van zijn leven in de industriestad Turijn doorbracht, waar hij zich wijdde aan de opvoeding van straatkinderen, jeugddelinquenten en andere jongeren in een achterstandspositie. Zijn methode was gebaseerd op strikte discipline en een klassieke opleiding, met veel Latijn, teamsport en gebed.

Don Bosco was een volgeling van Sint-Franciscus van Sales, een zestiende-eeuwse edelman die was opgeleid door de jezuïeten en die bekendstond als de 'edelman-heilige'. Don Bosco had de congregatie der salesianen in 1859 opgericht ter ondersteuning van de kinderen die tijdens de Industriële Revolutie in armoede opgroeiden. De regel van de salesianen omschreef de missie van de congregatie als volgt: 'de christelijke perfectie van de leden, bereikt door spiritueel en materieel liefdadigheidswerk ten behoeve van jongeren, in het bijzonder arme jongeren, alsmede de opleiding van jongens tot het priesterschap'.

Gedurende de twintigste eeuw waren enkele belangrijke kostschoolgangers van de salesianen de filmregisseur Alfred Hitchcock, de dictator Benito Mussolini en de huidige paus Franciscus.

Jongens die les kregen van salesianen werden, in ieder geval in het verleden, onderworpen aan discipline, tucht en een stevige hoeveelheid lijfstraffen.

In 1908 hield de negenjarige Hitchcock, rare snuiter die hij was, het niet

langer dan een week vol op het Salesian College in het Zuid-Londense Battersea. Toen zijn vader zijn zoon kwam opzoeken en ontdekte dat de strenge salesianen kinderen van hun psychische en morele kwalen meenden te kunnen genezen door een forse dosis laxeremiddelen aan hun eten toe te voegen, haalde hij de kleine Alfred meteen van de school af.

Op Mussolini lijkt de strenge opvoeding door de broeders op het Collegio Salesiano in Faenza een zeer bepalende invloed te hebben gehad. Opstandig en weerspannig als hij was, voelde hij zich geslachtoffer en achternagezeten op de school, waar de broeders hem achterstelden en hem tijdens de les, tijdens het eten en zelfs als het ging om de plaats waar hij sliep, vernederden. Na nog geen twee jaar bij de salesianen en nog geen elf jaar oud, trok hij een mes en stak hij een klasgenoot in de hand. Men vond hem te agressief en onhandelbaar en hij werd kort daarna van school gestuurd. Het is niet moeilijk te begrijpen dat dit alles bijdroeg aan het wereldbeeld van de toekomstige fascistische leider.

Een andere pupil van de salesianen, de jonge Argentijn Jorge Maio Bergoglio, die 64 jaar later paus Franciscus zou worden, had in 1949 een veel prettigere ervaring. Bergoglio zat in de zesde klas van het Colegio Salesiano Wilfrid Barón de los Santos Ángeles in Ramos Mejía in het uiterste westen van Buenos Aires. Ongebruikelijk genoeg trad hij een klein decennium later toe tot een jezuïtisch seminarie, zodat hij een van de zeldzame studenten werd die zowel door de jezuïeten als door de salesianen waren opgeleid; gewoonlijk koos een familie een van de twee.

Paus Franciscus vertelde later dat zijn tijd bij de salesianen ‘alles’ voor hem betekende. ‘We werden ondergedompeld in onze voorbereiding op het leven. De dagen vlogen voorbij en we hadden geen tijd om te lumelen.’ De paus vertelde over lange dagen die begonnen met de ochtendmis, gevolgd door lessen, een kort middagmaal, meer lessen, naschoolse activiteiten met de broeders, huiswerk, het ‘goedenacht’-ritueel voor de kostschoolleerlingen door de hoogste geestelijke van het instituut, en dan: lichten uit. De paus herinnerde zich vooral dat hem ‘de sociale waarden van het samenleven’ waren ingeprent.